

Mešní oslava sv. Remigia v souvislosti se zasvěcením kostela v Praze-Čakovicích

Jiří Kozina

V tomto článku chci navázat na zajímavou přednášku Jana Kloudy o osobě sv. Remigia a kostelu v Čakovicích, která se uskutečnila dne 29. září 2018.

Remešský arcibiskup sv. Remigius (či Remedius) zemřel 13. ledna v roce 533 v Remeši a jeho tělo bylo pochováno v kapli sv. Kryštofa za městskými hradbami. Zázraky, které se nad jeho hrobem děly, způsobily, že sem přicházelo velké množství poutníků, proto o století později byla kaple přestavěna na kostel. Při něm bylo kolem roku 750-760, za arcibiskupa Tilpina (748-795), zřízeno benediktinské opatství a kostel byl dále rozšiřován za opata a zároveň remešského arcibiskupa Hinckmara (845-882). Proto se v Remeši a v remešské diecézi slaví výroční památka úmrtí, resp. pohřbení sv. Remigia („*Depositio sancti Remigii*“) právě 13. ledna, kdy celá římsko-katolická církev oslavuje konec oktávu slavnosti Zjevení Páně. To je důvod, proč tento svátek nenabyl širšího rozšíření. Svátek se v Remeši podle misálu z roku 1505 (*Missale Remense*), který zachovává středověkou tradici, slavil z *commune* vyznavače-biskupa s formulářem „*Statuit ei Dominus [testamentum]*“ (Uzavřel s ním Pán smlouvu), ve kterém se zpívalo *Gloria* a *Credo*, protože se jednalo o apoštola Franků („*Credo dicitur: quia francorum apostolus fuit*“), druhá orace se obracela ke sv. Hilariovi, který zemřel též 13. ledna, ale v roce 367 ve svém rodišti v Poitiers, kde byl biskupem. Svátek měl oktáv, proto se v den svátku zpívalo jiné aleluja - *Alleluia, vers* *Juravit Dominus* než během oktávu, v neděli oktávu a v den oktávu, kdy znělo *Alleluia, v. Justus germinabit*. Po aleluja následovala sekvence *Eja simul recolamus laudibus piis digna*. Preface byla ale z *commune*, nikoli o apoštolech. V připadajících svátcích během oktávu byl sv. Remigius komemorován (připomínán) v další oraci.

V některých francouzských diecézích, např. v diecézi Troyes, která byla sufragánním biskupstvím remešské arcidiecéze, byl lednový svátek biskupů a vyznavačů sv. Remigia a sv. Hilaria komemorován formulářem z *commune* pro více vyznavačů (*Missale Trecense* z r. 1489: „*Remigii et Hylarii episcoporum et confessorum de communi plurimorum confessorum*“), tzn. že v kanonicky zřízených katedrálních a kapitulních chrámech s povinností denní chórové modlitby byl sv. Remigius (spolu se sv. Hilariem) slaven v ranní konventní mši po primě (přibližně po šesté hodině) a pak po tercii (tedy po deváté hodině) se konala hlavní mše (*missa summa*) z oktávu Zjevení Páně.

Druhý svátek sv. Remigia, slavený 1. října, souvisel s přenesením jeho ostatků. V roce 1005 započal Aviard, opat benediktinského kláštera v Remeši, který díky relikviím sv. Remigia patřil k nejbohatším ve Francii, s přestavbou kostela, na jehož místě vznikla největší románská bazilika Francie - *Basilique St.-Rémi* (později doplněná o několik přístaveb). V roce 1049 nechal papež Lev IX. vyzvednout ostatky sv. Remigia, jež byly slavnostně přeneseny do nové baziliky, kterou papež sám vysvětil. Proto se slaví druhý svátek sv. Remigia, a sice Přenesení ostatků sv. Remigia („*In translatione sancti Remigii*“). O tomto dni se v remešské diecézi užíval stejný formulář jako ve druhém, zimním svátku („*In translatione sancti remigii agitur sicut in alio festo hyemali*“), jen sekvence byla jiná:

Venerando presuli Remigio. Tento druhý svátek sv. Remigia, slavený 1. října, se rozšířil i do dalších diecézí Francie, Německa a severní Itálie. Už to ale nebyla jenom výroční slavnost translace sv. Remigia, protože spolu se sv. Remigiem byli jedním formulářem zároveň oslavováni i další franští biskupové: pařížský biskup sv. Germanus (496–576) a sv. Vedastus (496–540), kterého vysvětil sv. Remigius pro nově zřízené biskupství v Arrasu. Kult těchto franských královských světců byl podporován zejména merovejskými a karolínskými králi a císaři, jejichž prostřednictvím pronikl i za hranice franské říše, kam dosahoval jejich politický vliv. V této podobě se s oslavou uvedených světců setkáváme i v dalších francouzských diecézích (např. misál z Poitiers - *Missale Pictaviense* - z r. 1482: „*Remigii. Germani et Vedasti episcoporum*“), v Itálii, v Německu, ale i u nás (viz dále).

Vraťme se nyní k zasvěcení čakovického kostela svatému Remigiovi, neboť je to jediný kostel u nás dedikovaný sv. tomuto světcovi. Čechy až do zřízení pražského biskupství v letech 973-976 patřily k řezenské diecézi. Jedna z nejstarších dochovaných mešních knih této diecéze, sakramentář řezenského biskupa sv. Wolfganga (972-994) z konce 10. století,¹ který dal souhlas ke vzniku pražského biskupství a který byl v Řezně kanonizován papežem Lvem IX., sice v kalendáři uvádí říjnový svátek sv. Remigia - „*Sanctorum presulum Remigii Germani et Uadasti*“ - (kalendáře liturgických knih často suplovaly martyrologia²), ale neobsahuje k němu žádné officium.³ Z toho je patrné, že:

- a) říjnový svátek sv. Remigia se slavil ještě před vysvěcením nové románské baziliky v Remeši v roce 1049, nejspíše jako den nového uložení ostatků v souvislosti s přestavbou kaple sv. Kryštofa pravděpodobně v 7. století, protože už např. v martyrologiu Bedy Ctihodného, rukopisu Vatikánské apoštolské knihovny (Bibl. Apostolica Vaticana, Pal. Lat. 834) z 1. poloviny 9. století, jsou již k 1. říjnu uvedeny svátky všech tří franských biskupů („*festiuitas sancti remedii remis ciuitate et sancti germani et sancti uedasti confessorum*“ – slavnost sv. Remedia města Remeše a vyznavačů sv. Germana a sv. Vedasta),⁴
- b) v řezenské diecézi se ale v této době pravděpodobně ještě tento svátek neslavil, ani nebyl komemorován, a proto se dá předpokládat, že nebyl slaven ani u nás.

Pravděpodobně nejstarším dochovaným misálem pražské diecéze je plenář, uložený dnes v knihovně Národního muzea v Praze pod signaturou XIV D 12, nejspíše z 11., případně začátku 12. století. Ten na fol. 256v má formulář, obsahující orace (kolektu, sekretu a komplendu) pro sv. Remigia, Germana a Vedasta („*Sanctorum Remigii. Germani. Vedasti*“). Tedy nejpozději ve 12. století byl svátek těchto biskupů známý i u nás.

Nicméně zasvěcování kostelů světcům souviselo se získáváním jejich ostatků. Tak např. byla nově budovaná rotunda přemyslovským knížetem Václavem na pražském hradisku zasvěcená saskému patronovi sv. Vítovi, jehož ostatky získal kníže Václav od saského vévody a východofranského krále Jindřicha I. Ptáčníka. Obdobně když císař Karel IV. v roce 1366

1 Verona, Bibl. Cap., Cod. LXXXVII.

2 Téměř zaplněný kalendář tohoto rukopisu má formu martyrologia (tzv. martyrologium abbreviatum), o čemž svědčí poznámky u některých světců, např. Romae ..., In Bethlehem ..., Hierosolymis..., In Africa..., Mediolano... apod. K 28. září je zde již uveden sv. Václav („*Sancti Uenkylzei martyr*“), ale rukopis nemá pro něho officium.

3 K 13. lednu je v kalendáři uveden pouze sv. Hilarius, ale v sakramentáři k němu officium není.

4 I např. v sakramentáři (ze St. Gallen nebo Reichenau) z 2. poloviny 9. stol. Rakouské národní knihovny ve Vídni (Cod. 1815) je v kalendáři zapsán sv. Remigius k 1. říjnu („*Sancti Remedii episcopi*“); v sanktorálovém kontextu ale jeho svátek není.

získal ostatky sv. Zikmunda, a nechal je uložit v nově zbudované kapli sv. Zikmunda ve svatovítské katedrále v Praze, bylo krátce na to několik kostelů u nás zasvěceno sv. Zikmundovi (v Králové Lhotě, v Sopotnici a v Rapšachu). Zasvěcení čakovického kostela sv. Remigiovi muselo též souviset se získáním nějaké částky ostatků tohoto světce. Karel IV. byl velkým sběratelem ostatků. K nashromážděným relikviím za jeho panování byl dokonce zaveden nový svátek Ukazování ostatků (*Allatio reliquiarum*), slavený v den oktávu sv. Štěpána, jak nařizují statuta pražské říjnové synody z roku 1355. František Ekert ve 4. svazku díla *Církev vítězná. Životy Svatých a Světic Božích. Pořadem roku občanského* (str. 11) uvádí: „Dvě kosti z ostatků jeho (sv. Remigia) dostal chrám sv. Víta v Praze, z nichž jedna byla r. 1356 darována z Francie Karlu IV.“ Nejstarší zmínka o existenci kostela v Čakovicích je podle P. Josefa Charváta z roku 1352 (*Farní osada Velké Čakovice*. 1902). Podle něj zde stál románský kostel: „Byla to neveliká, jednoduchá stavba románská, úplně dle vzorů přemnohých chrámů venkovských, na naše časy ze 14. století zachovaných.“ Dále uvádí: „Jisto jest, že již v polovici 14. století stál zde farní chrám. Kdy byl vystaven tento chrám, o tom nezachovaly se na naše časy žádné zprávy.“ Kdy byl kostel postaven, je doposud nerozřešenou otázkou,⁵ stejně jako jeho původní zasvěcení.⁶ Kult sv. Remigia k nám mohl proniknout v době politického vlivu franských panovníků, ale po vzniku přemyslovského státu za Boleslava I. se to již nedá předpokládat. Přestože se s liturgickou úctou ke sv. Remigiovi v našich středověkých liturgických rukopisech setkáváme již nejpozději od 12. století, jeho kult u nás nikdy nezdomácněl. Proto je nepravděpodobné, že by ve 12. nebo 13. století mohl být nějaký kostel u nás dedikován sv. Remigiovi. Zasvěcení čakovického kostela sv. Remigiovi jistě souvisí se získáním ostatku tohoto světce, které lze pravděpodobně dát do souvislosti buď:

- 1) se získáváním relikvií Karlem IV., zejména před jeho korunovací na císaře (1355), kdy od poloviny srpna roku 1353 trvale pobýval v říši, ve všech větších říšských městech (od Norimberka po Trevír) a intenzivně sháněl ostatky,⁷ které posílal do Čech, zejména do Prahy, a i s nejstarší zmínkou o existenci čakovického kostela v roce 1352, tedy že kostel byl postaven kolem poloviny 14. století (v gotickém slohu) a novému kostelu byla věnována částka relikvie sv. Remigia, proto byl tento chrám dedikován právě sv. Remigiovi, nebo
- 2) lze uvažovat o změně původního zasvěcení někdy později, snad ještě koncem 14. století, kdy někdo z držitelů dvoru v Čakovicích s podacím právem ke kostelu⁸ mohl získat ostatek sv. Remigia, či

5 Nejstarší zprávu o existenci kostela z r. 1352 lze dát do souvislosti s plebány tohoto kostela z 2. poloviny 14. a zač. 15. stol. A. Podlaha v Posvátných místech království českého (Díl I., Praha 1907, s. 233) uvádí: „Z druhé polovice stol. 14. a z počátku stol. 15. jsou nám známi tito plebáni Čakovičtí: Jan († 1372), klerik Petr ze Sadské († 1380), kněz Albert z Charvátce (do 1395), Jan, dotud plebán v Přimdě, směnou s předešlým († 1414), kněz Petr z Ústí n. Labem.“ V této souvislosti stojí za zmínku zpráva o vybírání papežských desátků u nás. V.V. Tomek pořídil edici rejstříků těchto desátků, které se vybíraly v letech 1352, 1367, 1369, 1384, 1399, 1403 a asi 1405 (*Registra decimarum papalium*, Praha 1873). Pro kostel v Čakovicích (s. 48) je uvedeno 18 grošů až od r. 1367 (pro srovnání – v Třeboradicích to bylo 12 grošů až od r. 1369 a ve Víně 45 grošů už od r. 1352).

6 Nejstarší zpráva o zasvěcení čakovického kostela sv. Remigiovi je teprve z r. 1604. V dřívějších zmínkách o kostelu nebo o jeho duchovních se zasvěcení nevyskytuje.

7 Karel IV. získával ostatky svatých a různé relikvie po celém křesťanském i nevěřícím světě, od Francie po Cařihrad.

8 A. Podlaha v citovaném díle (s. 233) jako pokračování předešlé citace uvádí: „Podací právo tehdyž vykonávali držitelé dvoru v Čakovicích, jimiž byli: r. 1372 Eliška, vdova po Oldřichu (Ulovi) Rokycanském, měšťanu Většího města Pražského, r. 1380 Mikuláš Rost, měšťan Většího města Pražského, r. 1395 Frant. Geunher, r. 1414 Jakoubek z Čakovic, rychtář Menšího města Pražského.“

3) ještě později, snad počátkem 15. století, kdy už Čakovice náležely benediktinům kláštera Na Slovanech na Novém Městě Pražském, jejichž prostřednictvím se mohl do kostela dostat ostatek z pražských relikvií sv. Remigia⁹ a mohlo dojít k přesvěcení. Ke změně zasvěcení sice příliš často nedocházelo, ale někdy v souvislosti se změnou vlastníka panství, nebo se získáním nového ostatku, nebo prosazením nového kultu se se změnou dedikace setkáváme. Např. gotický farní kostel ze 13. století ve Stráži pod Ralskem byl zasvěcen sv. Mikuláši. Když ale panství získali Vartenberkové, došlo roku 1413 ke změně zasvěcení na sv. Zikmunda, který v souvislosti se získáním jeho většinových ostatků v roce 1366 Karlem IV. byl vřazen mezi české zemské patrony.¹⁰

Tato možnost pozdějšího přesvěcení se jeví jako pravděpodobnější, neboť statuta pražské synody z roku 1392 nařizují ať je svátek sv. Remigia mimo katedrálu jen komemorován („*Item [mandatur] dedicacio Remigii, que extra ecclesiam Pragensem fit, tantum commemoracionem faciant.*“), tzn. ve formuláři příslušného dne (1. října) svátek sv. Remigia jen připomínat v dalších oracích (ve středověkých misálech bývá lichý počet orací, zpravidla od tří do sedmi). Pokud by v této době u nás existoval kostel, zasvěcený sv. Remigiovi, nejspíše by se o tom zmínka ve statutech vyskytla (a toto nařízení by asi pokračovalo např. v tomto znění: „*excepcione ecclesie parochialis s. Remigii Czachowicensis, ubi patronus est*“), tedy příslušný článek by byl nejspíše doplněn o výjimku farního kostela v Čakovicích, kde je patronem kostela.

Původní zasvěcení čakovického kostela se již asi těžko dozvíme, ale jeho stáří by mohl prokázat pravděpodobně archeologický průzkum, který zde zatím proveden nebyl.

9 V klášteře Na Slovanech nechal Karel IV. také dočasně uložit nejvzácnější říšské ostatky, vážící se k utrpení Páně (Longinovo kopí, hřeby, trny z Kristovy koruny, houbu, části z dřeva kříže a z Kristových rouch apod.), které byly určeny pro kapli sv. Kříže (Utrpení Páně) na Karlštejně, po jejím dostavění. V císařské kapli emauzského kláštera se také přechodně uchovávaly tyto relikvie v souvislosti s jejich každoročním vystavováním od r. 1354 o svátku Sv. kopí a hřebů Páně; napřed v dřevěné věži a pak v kapli Božího Těla (postavena 1382-1393 na místě dřevěné věže) na Dobyčím trhu (dnešním Karlově náměstí). Svátek každoročně přilákal mnoho poutníků, kteří zaplnili celé náměstí. Ti, kteří o tomto svátku v Praze zemřeli, byli pochováni na hřbitově u rotundy sv. Longina.

10 Vedle sv. Víta, Václava, Vojtěcha, Benedikta s bratřími, Prokopa a Ludmily.